

I. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ KONULAR ÜZERİNE

1) ÇANKAYA'DA MÜZE KÖŞK

1919 yılının Mayıs ayında, Türk yurdunun Ege sahiline düşman silâhlı kuvvetleri çıkıp yerleşmek isterken, 22 Mayıs 1919'da Samsun'dan İstanbul hükümetine Mustafa Kemal imzasıyla giden raporun bir cümlesi şudur : « **Millet birlik olup (yekvücut) hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur.** »

Mustafa Kemal'in 28 Mayıs 1919'da Havza'dan Anadolu'daki kumandanlara ve mülkî âmirlerle gönderdiği tamimin esası ise şöyledir : « **Yurt bütünlüğünün korunması, bunun için millî teşkilât kurulması, düşman işgalini protesto etmek için mitingler tertip edilmesi ve bu hareketlerin kamuoyuna, İstanbul hükümetine ve yabancı devletlere, telgraflarla duyurulması.** » 22 Haziran 1919 Amasya tamiminde ise « **Milletin istiklâlini yine milletin âzîm ve kararı kurtaracaktır** » diyor.

Aynı yıl Erzurum (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919) ve Sivas (4 - 12 Eylül) kongrelerinin kararları şu esas prensipte birleşiyor : « **Millî sınırlar içinde yurdumuz bir bütündür. Onun çeşitli bölgeleri birbirinden ayrılmaz.** »

İşte Mustafa Kemal bu esas fikirlerin uygulanmasını yürütmek için, millî kongrelerden aldığı yetki ile ve « Heyeti Temsiliye Reisi » sıfatıyla 27 Aralık 1919'da Ankara'ya geliyor. Ankara'da faaliyette bulunan « Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti » üyelerinin çalışmalarına önderlik eden Mustafa Kemal İstanbul'da son defa toplanacak olan « Meclisi Mebusan » üyeleriyle burada görüşüp « Misakı Millî » esaslarını kendilerine izah ederek, böyle bir metnin Meclisten çıkarılmasını sağlamalarını telkin ve her birinden ayrı ayrı rica ediyor. « Meclisi Mebusan » işgal kuvvetleri tarafından, 16 Mart 1920'de dağıtılınca « Heyeti Temsiliye Reisi » sıfatıyla Mustafa Kemal, Ankara'da Büyük Millet Meclisinin toplanması için teşebbüse geçerek İstanbul'dan gelebilenleri davet ediyor ve yeniden seçilenlerle birlikte parlamenter idarenin kurulmasını sağlıyor. 23 Nisan 1920'de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk aldığı karar, Anadolu'da bir hükümet kurmaktır.

İşte Türk yurdunu, silâhlı kuvvetlerle istilâ eden, düşmana karşı gelen bu Büyük Millet Meclisi hükümeti ve onun teşkil ettiği ordudur.

Mustafa Kemal bu Meclisin Başkanı ve Ordunun Başkumandanı sıfatı ve yetkisiyle Millî Kurtuluş Savaşını başarıya ulaştırmış, Türkiye düşman işgalinden kurtulmuştur. Yıl 1922.

1923'te Lozan Barış Andlaşması Ankara'nın başkent oluşu ve Cumhuriyet'in ilânı, bugünkü Devletimizin temel tarihî olaylarıdır.

1923 - 1938 devremiz ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, millî bünyemizde çağdaş medeniyete ulaşmak için çıkardığı Devrim kanunlarının ve planlı kalkınma gayretlerinin uygulamaya geçmesidir.

Yarım asırlık bu yakın tarihimiz, bugünkü millî hayatımıza doğru-
dan doğruya etkisi olan bir devremizdir.

Bunda Mustafa Kemal Atatürk'ün adı ve tarihî kişiliği önemli yer tutar. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi O, Türkiye'yi bir bütün olarak düşman istilâsından kurtarmak fikri ile harekete geçmiş ve bunun başarılması için sivil ve askerî kurulların mesul önderi olmuştur.

Kendisinin « Türk İnkılâbı » dediği devlet, hukuk, ekonomi, kültür ve sosyal alanlardaki aşamalar ise, Osmanlı devrindeki « Islahat » hareketlerinden farklı olarak cezrî değişiklikleri öngörmüştür. Çağdaş medeniyette, millî benliğimize sahip ve bağlı olarak varlığımıza, çalışmamıza güvenmek, medeniyet tarihimizden hız almak, Cumhuriyet devrinde Atatürk tarafından telkin edilen fikirlerdir.

Diğer taraftan Mustafa Kemal Atatürk'ün, Birinci Cihan Savaşından sonra, yurdumuzun parçalanmasını kabul etmeyerek, milletçe direnmede başarı göstermesi, diğer uluslara da örnek olmuştur. Bu durum Türk milletinin yurt sevgisi ve bağlılık duygusu için tarihî bir olaydır.

İşte bu devre tarihimizde « Heyeti Temsiliye Reisi » Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkumandan ve Cumhurbaşkanı vazifelerini üzerine almış olan Gazi Mustafa Kemal'in (Atatürk'ün) 1921'den 1932 ye kadar oturduğu Çankaya Köşkü, 1950'den sonra Müze olarak halka açılmıştır. Bu zaman zarfında geçen tarihî olaylar içinde tanınmış kişilerin de uğrak yeri olan bu köşk, Mustafa Kemal Atatürk'ün hem özel evi, hem de resmî dairesi olarak yaşadığı yerdir.

Mustafa Kemal'in Ankara'da, arkadaşlarıyla bir yatılı okul gibi oturduğu ilk yer, Keçiören yolu üzerindeki eski Ziraat Okuludur. Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra ise, İstasyon'da iki katlı bir bina-
dır. Burası sonraları « Özel Kalem » bürosu olarak kullanılmıştır.

O tarihlerde Ankara vilâyetinin şehir merkezi Kale ve onun hemen çevresidir. Etrafta ise bağlık, bahçelik ve yaz aylarında oturulan hemen her Ankaralının bağ evleri vardır. Keçiören, Etlik, Ayrancı, Dikmen... gibi. Çankaya da bunlardan biridir. Ancak, bu bölgenin en yüksek yeri olan Çankaya'da, büyük kara kavak ağaçları, buradaki bağ evlerine bir özellik vermektedir. Ankara'nın bu bağ evlerinin dış görünüşü hımış denilen tuğla örgülü ve araları direklerle bölmelidir. (Res. 1-2-3). Daha yüksekte bulunan, bugün Müze olan Çankaya bağ evi ise dış kısım duvarları taş örmeli ve araları uzunlamasına direklerle bölmelidir. Bu iki katlı bina 1920'de Bulgurluzade Mehmed ve Rifat Beylerin mülkiyetindedir. 1921 yılının başlarında Ankara Müftüsü ve Müdafaa-i Hukuk Ce-

miyeti Başkanı Hoca Rifat Börekçi'nin teşebbüsü ile, Ankara ahalisi adına satın alınarak Mustafa Kemal'e hediye edilmiştir. Biraz onarıldıktan sonra buraya oturmak üzere taşınmış olan Mustafa Kemal, bu bağ evini Ordu adına devir ve ferağ ederek « Ordu Köşkü » adını vermiştir.

İlk şekli resimde görüldüğü gibi iki katlı tahta kepenkli şehre bakan cephesinde ve arka tarafında birer balkonu bulunmaktadır. (Res. 4-5). Kapısı arka tarafta olan bu evin giriş katında mermer bir havuzu olduğu biliniyor. (Res. 6). Bu havuza tesadüf eden ikinci katın sofasında parmaklıkla bölünmüş açık bir kısımdan aşağıdaki havuz görülmekte imiş. Böylece yukarıda iki oda, bir sofa, giriş katında da aynı bölmeleri olan bu ev 1924 yılında Mimar Mehmed Vedat tarafından bugünkü şekline getirilerek ilâveler yapılmıştır.

Bu ilâveler ön tarafta camekânlı bir giriş ile, sol taraftaki odanın öne doğru büyütülmesidir. (Res. 7). Arkada ise giriş katında uzunlamasına bir ofis ve mutfak, yan tarafa doğru Kule denilen köşeli bir çıkıntı, ikinci katta da aynı tertip ilâve vardır.

Bu köşke 1926'dan sonra, kalorifer tertibatı yapılmış olmakla beraber, sık sık arıza yaptığından, ısıtma müşkülâtı belirmiş, hattâ bazı kışlar bu yüzden Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) tamir yapılıncaya kadar seyahate çıkmıştır. Diğer taraftan kütüphanenin yeter derecede yeni gelen kitaplara yeri olmamasından dolayı, şimdiki Cumhurbaşkanlığı Köşkünün yapılması öngörülmüş ve kayalık olan bu tepenin yerini bizzat Mustafa Kemal Atatürk seçmiştir.

Cumhurbaşkanlığının Pembe Köşkü denilen bu binanın plânı için Atatürk'ün mimara verdiği direktifte, geniş ve büyük bir kitaplık ile rahat, aydınlık çalışma odasıdır.

Ayrıca bu Çankaya Köşklerinde hâkim renk Atatürk'ün sevdiği pembe ve yeşilin çeşitli tonlarıdır ve müze olan Köşkün her odasının tavan süsleri Türk motifleri ve üslûbuna göre yapılmıştır.

Haziran 1932'de bu yeni binaya taşınıldığında, Atatürk eski köşkü olduğu gibi muhafaza ettirmiş ve bazen yakın arkadaşlarını orada misafir etmiştir. Meselâ Fethi Okyar.

Şimdi, Müze olan bu Çankaya Köşkünü Mustafa Kemal Atatürk'ün kullandığı şekle göre gezebiliriz (Plan 1-2). Camekânlı giriş kısmı koyu kahverengi tahta oymalı ayna ve koltuklarla döşenmiştir. Burada Nesip Efendi adında Habeş bir kapıcı otururdu. Nesip Efendinin iki özelliği vardı; elbisinin biçimini ve düğmelerini, gazetede resmini gördüğü bir kralın kıyafetine benzeterek diktirmişti. Daima aynı kıyafetle gezer ve Atatürk de ona bunu hiç sormazdı. (Res. 8). İkincisi de bütün tanıdık telefon numaralarını ezbere bilmesi idi. Girişten sonra bir hol.. Burasının başlıca mobilyası bilârdó masasıdır. Gündüzleri örtülü duran bu masanın istakaları yan taraftaki bir dolapta bulunur ve hemen her akşam Mustafa Kemal Atatürk bir arkadaşıyla günün sporu olarak bilârdó oynardı. Kendisi bazen ata biner, yürüyüş yaparsa da bilârdó daimî bir

spor âdeti idi. Aynı holde kanape ve koltuklar, merdiven çıkışında ise bir piyano.

Giriş katındaki holün sol tarafında ilâve çıkıntıda köşeli pencerele iki bölmeli oda Elçi ve yabancı misafirleri kabul salonudur. Sedef kakmalı eşyalarla döşenmiştir. Bir paravana, büro ile giriş kapısını ayırır. (Res. 9-10). Büronun karşısında yine sedef kakmalı koltuk ve masalarla tertiplenmiş bir köşe. Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) bu büro başında bulunur ve resmî misafirlerini kabul ederdi. Burada bir keresinde parkeler fazla cilâlanmış olduğu için, belki de biraz heyecandan yabancı bir Elçi girer girmez düşmüş, fakat paravana olduğu için kendisini çabuk toparlayabilmiştir.

Bu odaya 5 Haziran 1930 günü resmî bir misafir gelmiştir.

Çanakkale savaşlarında bir kolunu kaybeden Fransız Generali Gouraud, Mustafa Kemal Atatürk'le ilk karşılaştığı vakit kendisine : « Bir kolumu Türklere karşı Çanakkale'de savaşırken kaybettim, bugün diğer kolumu dost eli olarak uzatmak için geldim. » diyor. Atatürk bu sözlerden çok duygulanmış ve kendisiyle uzun süre konuşmuştur.

General Gouraud gazetecilere bu ziyaretten sonra diyor ki : « Bugün Reisinizle iki saat kadar görüşebilmek saadetine nail oldum. » Çanakkale Savaşından bahsederken de şöyle diyor : « Türklerle harp etmiş olmam çok mert bir milleti yakından tanımaya, sevmeye ve ona hürmet duy-mama vesile oldu ».

Bu odanın tam karşısında Yeşil Salon denilen oda vardır. Pencere-leri ön ve yan tarafa doğrudur. Bu salon misafir kabul salonu olarak kullanılmıştır. Önceleri köşede salamandra bir sobası vardı. Duvarlarında süslü ve mücevherli kılıçlar asılı olan bu salonda, içinde bazı hatıra eşyalar konulan vitrin bulunmaktadır.

Bu yeşil salondan bir kapı ile arka taraftaki yemek odasına girilir. Fakat yemek salonunun asıl girişi holden olan kapısıdır.

Yemek odası iki kısımdan ibarettir. Uzun ve yukarıdan renkli cam-larla süslü ve eski tarz tahta işlemeli bir şöminesi olan asıl yemek yenen salon. (Res. 11-12). Buradan servis yapılan ofis ve mutfağa geçilir. Bü-feleri, vitrini büyük yemek masası ile döşenmiş olan bu salon Mustafa Kemal Atatürk'ün gece toplantı yeridir. Devlet adamları, askerî şahsiyet-ler, hukukçular, edip ve şairler ve her bölgenin milletvekillerinin bir araya geldiği yerdir. Her gece burada toplanan davetliler günün siyasî olaylarını konuşur ve tartışırlar. Sonra da çeşitli konular konuşma ve-silesi olur. Sofra başında oturan Atatürk, bu konuları açar, sorular so-rar ve herkese sıra ile söz vererek bazen de tartışmalı olan meselelerde karşılıklı zıt fikirleri söyleyenleri idare eder. Meselâ 1930 yılında Türk kadınlarına Belediye seçimlerinde hak tanıyan kanun, Büyük Millet Mec-lisinden çıkmadan önce burada konuşma ve tartışma konusu olmuştur.

Bu arada yeni çıkan kitaplardan söz edilir, edip ve şairler kendi eserlerini okurlar. Memleket meseleleri konuşulur, tarihî konular tartışılır.

Türk ve Türkiye tarihinin medeniyet eserleri bakımından incelenmesini isteyen Mustafa Kemal Atatürk kendi okuduklarını anlatır ve bazen de yabancı dil bilen arkadaşlarına kütüphanesinden yeni çıkmış kitaplardan birer tane vererek belirli bir sürede bunlardan özet çıkarmalarını isterdi. Ondan sonra da bu okuyanlar eleştirilerini anlatırlar ve kitabın tenkidini yaparlar ve bunları yazılı olarak da verirlerdi.

Arada müzik sanatkârlarının çağırıldığı da olurdu. İşte bu gördüğümüz yemek salonunun her geceki atmosferi budur. Böylece memleketin tanınmış kişileri bu masa etrafında toplanır ve çeşitli konular tartışılıp konuşulurdu.

Yemek salonunun bahçeye uzanan kısmından dışarıya çıkan iki kanatlı kapısı vardır. Buraya da bir oyun masası konmuştur. Çok seyrek olarak bu masa da kullanılırdı.

Ayrıca iki basamak ile çıkılan etrafı köşeli pencerelerle çevrili Kule odası denilen kısım meşin kanape ve koltuklarla döşeli bir oturma ve istirahat yeridir. Kahveler orada içilir. Yemekten önce ve sonra bazen ayrı konuşmak istediği kişilerle Atatürk burada otururdu.

Şimdi yukarı kata çıkabiliriz. İki dönemeçte çıkılan merdivenin birinci kısmındaki sahanlıkta bir misafir tuvaleti bulunmaktadır. İkinci dönemeçten sonra sağ tarafta şehre bakan cephede üç penceresi olan küçük bir yatak ve istirahat odası. Bu odadan bir kapı üst kat sofaya açılır. Fakat aynı zamanda merdiven sahanlığından camekânlı bölmeden de bir kapısı vardı. Bu camekân şimdi kalkmıştır. Burası bir Şark odası karakterini taşıyan, ortada mangalı ve sediri olan yerdir. Önünde aşağı katın giriş kısmının üstüne tesadüf eden bir balkon.

Bu sofadan sol taraftaki kapı, Atatürk'ün yatak odasıdır. Ve buradan banyo odasına geçilir.

Üst katın en itinalı ve önemli iki odası kütüphanedir. İlk zamanlarda yalnız bir odası kütüphane olarak kullanılmakta iken, artmakta olan kitap ve dosyalara yer olmadığından 1930'dan sonra Kule odası denilen kısım kitaplık ve çalışma yeri olarak tanzim edilmiştir. Yatak odası ile bu Kule odası arasındaki camekân yerine de kitap rafları ilâve edilmiştir. Aynı zamanda yatak odasına açılan bir kapı vardır. Binanın ön ve yan cephesine pencereleri olan kütüphane odası ceviz rengi eski tarz raflar ile camekânlı dolaplar bulunmaktadır. Kanape ve koltukların da yer aldığı bu odada büyük bir çalışma masası bulunmaktadır. İşte Büyük Nutku bu çalışma masasında Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) kendisi yazmış veyahut söyleyerek bir başkasına yazdırmıştır. (Res. 13). Düzeltilmeler ve Gençliğe Hitabe ise İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı kütüphanesinde yazılmıştır.

Bu eski kütüphanede askerî, hukukî, tarihî, edebî kitaplar yer almıştır. Kendisine ait hatıra defterleri, meselâ Anafartalar ve Arıburnu günlük notları ile, Karlsbat hatıra defterleri burada bulunmaktaydı. Yalnız muntazam bir kataloğu bulunmayan kütüphanenin kitaplarını bazen Büyük Millet Meclisinden gelen bir memur büyük bir deftere kaydedirdi.

Bu kütüphaneden Kule kısmı denilen siyah meşe üzerine beyaz kır-çilli mobilya ile döşenmiş kısmın özelliği, bu köşeli pencereyi yerde bir çalışma masasının bulunmasıdır. Atatürk bu masada saatlerce, günlerce kitap okuduğu, notlar aldığı olmuştur. Bir konu üzerinde çalışırken sadece sigara, kahve içer ve arada da birer ayran alırdı. Bazen söyleyerek yazdırdığı kimseler bu uzun çalışmalardan yorulur, bir diğeri bu yeri alırdı. Mustafa Kemal Atatürk'ün iki gün ve gece sürekli olarak çalıştığı olmuştur. Bu odada geçen bir olay dikkat çekicidir: Böyle sürekli çalıştığı bir gecenin sabahı, Başbakan İsmet İnönü bir bütçe meselesinden çok sıkılmış olarak Atatürk'le konuşmaya geliyor. O sırada banyosunu almakta olan Atatürk'e bu durum haber verilir. Başbakan telâşlı ve sıkıntılıdır. Atatürk bu odaya gelir. Başbakanın konuşacağı konuyu ve sıkıntısını bilmekle beraber, ilkönce ona gayet sakin, gece çalıştığı tarihî meseleden söz açar. Başbakan sabırsızdır, fakat dinlemeye mecbur olur. Bir müddet sonra İsmet İnönü'nün başka bir konu ile sükûnete vardığını hisseden Cumhurbaşkanı Atatürk, birdenbire günün meselesine döner. Hallolması lâzımgelen iş üzerinde heyecan ve telâşı geçmiş olan Başbakana, hal çarelerini söyler, direktifler verir. Atatürk'ün yanından ayrılırken İsmet İnönü müsterih ve memnundur. Sıkıntılı günlük meseleyi beraberce hal etmişlerdir. Atatürk'ün tarih konuları üzerinde ilk konuşmayı tercih etmesinin sebebi ise, şöyle anlaşılır: Günlük mesele ile sıkılmış ve sinirlenmiş olan Başbakanı evvelâ bir başka mesele ile ilgilendirerek fikrî yorgunluğunu gidermek ve sonra da hal çaresini beraberce, sükûnetle bulmaktır.

Bu kütüphane odaları Atatürk'ün en çok sevdiği ve vaktini geçirdiği, gündüz resmî memurları ve arkadaşlarını kabul ettiği yerdir. O, kitaba pek çok değer verirdi. Kitapları, sadece okuyup geçmez, onların önemli gördüğü yerlerine kırmızı ve mor kalemle işaretler yapardı. Tarih çalışmaları bu kütüphanede olmuş, Türk ve Türkiye tarihinin araştırılması, yazılması gerektiğine inandığı için, hem kendisi incelemiş, hem de tarihle uğraşmak isteyenlere vazifeler vermiştir. Kendisinin çalıştığı konuları şöyle özetlemek mümkündür: Türk ve Türkiye tarihinin kronolojik bir silsile halinde yazılabilmesi, fakat bilhassa Türklerin medeniyete hizmetleri bakımından örnekler bulmak ve onları işlemek..

Diğer taraftan hukukî konular ve devlet idaresi için siyasî prensipler.. Ekonomik meseleler ve tatbikatını ilgilendiren kitap ve incelemeler. Meselâ Anayasamızda da yer alan prensipler için okuduğu, okuttuğu kitaplardan aldığı notlardan sonra, memleket içi seyahatlerindeki sosyal ve ekonomik durumumuzla da mukayese ederek bunların açıklanmasını ve tariflerini bu kütüphanede yapmıştır ve hükümete bunların tatbikatı için direktifler vermiştir.

Çankaya Köşkünün etrafındaki bahçelere ve ağaçlara gelince: Onlar da değer verdiği ve sevdiği tabiat varlıklarıdır. Ağaçların bakımı ve budanmalarıyla bizzat meşgul olur. Yeşillığe olan sevgi ve hayranlığını bunlarda tatmin etmesini bilirdi. Çankaya'da eski ağaçlara kendi

zamanında olduğu gibi, sonradan da yenileri ilâve edilmiştir. Bunlar büyüdükçe, yeşillendikçe âdeta gurur duyardı. Bir bahar mevsimi bazı ağaçların çok budanmış olmasına canı sıkılmış ve bahçıvanı sorguya çekmişti.

Mustafa Kemal Atatürk, fâni bir varlık olarak bu dünyada yaşadı. Bu Çankaya Köşkünde on yıllık ömrünü geçirdi. Burada şimdi hatırası yaşıyor. Ancak insanlar fâni, fikirler ve dünyada başarılan işler kalıcıdır, prensibine göre Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ten Türk milletine müstakil devletinin dayandığı coğrafi bölgemizde yurt bütünlüğü fikri ve medeniyette ilerleme prensibi hedefi verilmiştir. O, « Mesudum, çünkü muvaffak oldum » diyebilmiştir. (x) (1970)